

DRUHÁ KAPITOLA

Prvá stopa

Františkov prvý list bol rozlúčkou so susedom, mladým šľachticom Baťanom, ktorého prosil: „Uisti sa, že po mojej smrti bude o moju úbohú ovdovenú manželku a osirenú deti postarané a že budú v bezpečí.“ Vyjadril mu tiež vďaku za dlhoročné „spojenectvo a bratské priateľstvo“ medzi ich rodinami – Baťanov nebohý otec bol jedným z Františkových najlepších priateľov. Obaja muži už mnohokrát vyhnali Turkov zo svojich susediacich panstiev a dokonca mali spoločné mestské sídlo vo Viedni.

Druhý list bol akousi poistnou stratégiou. František Nádašdy sa väčšinu detstva hrával s habsburgovskými arcivojvodami. Na ich dvore získal rôzne vyznamenania: bol cisárskym nosičom rakvy, najvyšším tajníkom a rytierom Zlatej ostrohy. V čase svojej smrti zastával titul župana dvoch ľudnatých stolíc Kráľovského Uhorska a tým pádom sa zúčastňoval zasadaní hornej komory parlamentu a zodpovedal za uplatňovanie habsburgovských zákonov, výber ich daní a pokút, vedenie miestnych súdov a milícií a zabezpečovanie obrany regiónu.

Ani on si však nemohol byť istý, či sa mu za jeho oddanosť Habsburgovci oplatia rovnako, a tak napísal Jurajovi Turzovi,

nádejnému mladému šľachticovi, ktorý bojoval po Františkovom boku v niekoľkých ťaženiach. Veľmi dobre vedel o Turzových vysokých ambíciách, a preto mu zalichotil tým, že ho označil za jedného z „najdôveryhodnejších šľachticov a príbuzných“. Požiadal ho, aby bol pre jeho „úbohého siroty poručníkom, strážcom a ochrancom“ na habsburgovskom dvore. Baťán mal poskytnúť podporu doma a František dúfal, že Turzo sa bude za jeho deti prihovárať priamo v srdci Svätej ríše rímskej. Pavol Nádašdy sa mal onedlho predstaviť na cisárskom dvore spolu s Turzovým synom a František dúfal, že by z nich mohli byť skôr spojenci než rivali.

Už niekoľko hodín po manželovej smrti Alžbeta diktovala svoje vlastné listy. Prvý, o ktorom vieme, adresovala nemeckému obchodníkovi na habsburgovskom dvore vo Viedni. „Len sám dobrotnivý Boh vie, akú bolesť teraz prežíva moje srdce pre smrť môjho milovaného manžela, ktorého si Všemohúci dnes v noci povolal,“ smútila. Potom sa vrátila k svojmu zvyčajnému ráznemu a autoritatívnemu štýlu, ktorý bol v takom rozpore s kvetnatými a rozvláčnymi listami aristokratiek (a aristokratov!) jej doby: „A teraz k tomu, čo všetko budem potrebovať na jeho pohreb.“

Hoci vojna s Turkami zúrila ďalej, svet musel veriť, že rodina Nádašdyovcov a spolu s ňou aj rodina Bátoriovcov je neotrasiteľná a imúnna voči nedostatkom a útrapám tých čias. Chystal sa teda niekoľko dní trvajúci pohreb a šesťdesiatpäťkilometrový pochod snehom do Františkovej rodinnej krypty. To všetko by sa nezaobišlo bez vína a mäsa pre tisíce hostí a sena pre stovky ich koní. Čerstvá vdova nesmela dať najavo, že by ju takéto výdavky akokoľvek zaboľeli.

Musela si však na to požičať. Hoci Alžbeta vlastnila priehrstia šperkov a rozľahlé pozemky, v tej chvíli nemala prakticky žiadnu hotovosť. František bol úspešný generál, získaval pre Habsburgovcov nové územia a majetky, ale už takmer desaťročie nedostal sľúbený plat. Dlžná suma jeho nevyplateného žoldu sa vyšplhala

na 17 000 zlatých florénov, čo je dnešných zhruba 4,5 milióna eur. Alžbeta ako dôveryhodná zákazníčka však mohla nakupovať na dlh. Obchodníci jej poslali všetko, o čo žiadala; celkovo išlo o tovar v hodnote 465 toliarov a pár fenigov, čo je ekvivalentom dnešných zhruba 10 500 eur.

Následne vyslala svojich zástupcov na cisársky dvor so žiadosťou, aby jej päťročného syna Pavla vymenovali za politického nástupcu jeho otca. Ak by jej žiadosti vyhovel, stala by sa regentkou. Prečo nie? V dôsledku bitky pri Moháči, v ktorej zahynulo toľko mužov a mnohí ďalší boli na dlhých vojenských ťaženiach, sa ženy museli chopiť rôznych nových úloh – stali sa farmárkami, obchodníčkami, kníhtlačiarikami a občas dokonca aj vojačkami.

Počas obliehania Jára v roku 1552 pomohli ženy nesúrodej skupine dvetisícpäťsto mužov odraziť tridsaťtisícovú osmanskú armádu. Zapálili všetko, čo im prišlo pod ruku – olej, masť alebo hnoj –, a vytrvalo tým ohadzovali na útočníkov, ktorí sa pokúšali vyliezť na hradby. V inej, menšej potýčke jedna žena jediným šmahom kousou stála dvoch nepriateľských vojakov. Počas ďalšej bitky, keď mala Alžbeta asi šesť rokov, si ženy obliekli brnenie a vyrazili do boja po boku svojich manželov. Počas dospievania teda vídala a počúvala príbehy o ich odvahe, ktoré sa ospevovali v tlači aj v piesňach.

Alžbeta sa o nič takéto odvážne pokúšať nemienila. Ženy a vdovy po celom Uhorsku bežne dohliadali na rodinné panstvá a majetky. Ona sama to robila celé posledné desaťročie, kým bol František na fronte. Dohliadala na žatvu, chov hospodárskych zvierat, platila účty, riešila opravy ciest a zdravotnú starostlivosť pre svojich dvoranov a poddaných a zhromažďovala miestne milície, aby odháňali Turkov. Keby nadobudla ešte väčšiu politickú moc a mohla by sa zúčastňovať zasadaní parlamentu, vyberať dane a zavádzať nové zákony, vydala by sa tak po stopách svojej matky a svokry, ktoré po smrti manželov zastávali úrad županky, kým ich synovia nenadobudli plnoletosť.

Napriek tomu nebola Alžbetina pozícia zďaleka taká istá. Súhlasili by ostatní šľachtici v regióne s tým, že im bude vládnuť žena? Osobitne v čase vojny? Možno nebudú veriť, že by to smútiaca vdova s tromi malými deťmi mohla všetko zvládnuť: spravovať svoje vlastné panstvá, vynucovať dodržiavanie práva, zvolávať súdne pojednávania a dozerať na obranu *všetkých* ich území.

Čoskoro sa nádvorie hradu zaplnilo ľuďmi, ktorí s vážnymi tvármi prechádzali okolo vyvýšeného katafalku za strážnou vežou, na ktorom ležalo Františkovo telo. Úctu mu prišli vzdať vojenský hodnostári, celé jazdecké jednotky aj obyčajní vojaci. Potom dorazila aj miestna šľachta a Alžbetini aristokratickí priatelia a blízki. Niektorí prišli smútiť, iní len zvedavo civieť. Mnohí ďalší si prišli jednoducho obzrieť a zhodnotiť čerstvú vdovu.

Pre Alžbetu bolo len otázkou času, kto vystúpi z tieňa a zaútočí ako prvý.

. . .

Nemáme žiadne záznamy o tom, ako Alžbeta reagovala, keď na Františkovom pohrebe počúvala smútočnú omšu, no musela byť prinajmenšom znepokojená alebo nahnevaná. Nemusela sa totiž báť len Turkov alebo chamtivých šľachticov: oveľa väčšiu starosť jej robilo duchovenstvo, ktoré sa ju snažilo utešiť. Kňaz karhal jej hostí za ich „pochybenia“ vo viere a urážal pamiatku jej manžela tým, že opisoval Františka spôsobom, v ktorom Alžbeta svojho manžela takmer nespoznávala.

František bol ako mnohí muži tej doby stelesnením protikladov. Napriek dlhým obdobiam neprítomnosti prejavoval o svoje deti aj manželku úprimný záujem. Pravidelne sa staral o zdravie svojich potomkov a odmietal dôležité pozvania, aby mohol opatrovať Alžbetu, keď ochorela. Po nedávnej smrti ich syna Andreja sa nebojácný generál v liste jednému svojmu priateľovi zosypal. Zároveň